

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie sytuacji osób niepełnosprawnych w krajach Partnerstwa eurośroziemnomorskiego (opinia z inicjatywy własnej)

(2011/C 48/17)

Sprawozdawca: **Meelis JOOST**

Dnia 16 lipca 2009 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny postanowił, zgodnie z art. 29 ust. 2 regulaminu wewnętrznego, sporządzić opinię z inicjatywy własnej w sprawie

sytuacji osób niepełnosprawnych w krajach Partnerstwa Eurośroziemnomorskiego.

Sekcja Stosunków Zewnętrznych, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 3 września 2010 r.

Na 465. sesji plenarnej w dniach 15–16 września 2010 r. (posiedzenie z 16 września) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny przyjął jednomyślnie następującą opinię:

1. Wnioski

1.1 EKES z zadowoleniem przyjmuje fakt, że liczne kraje partnerskie regionu Morza Śródziemnego ratyfikowały Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych i utworzyły tym samym podstawę dla poprawy warunków ich życia.

1.2 EKES zwraca uwagę, że teraz należy skuteczniej angażować organizacje społeczeństwa obywatelskiego reprezentujące osoby niepełnosprawne w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego we współpracę w ramach Partnerstwa Eurośroziemnomorskiego. Aby umożliwić aktywny udział tych organizacji w rozwijaniu społeczeństwa obywatelskiego, konieczne jest zapewnienie im finansowania.

1.3 EKES wzywa państwa partnerskie regionu Morza Śródziemnego, by przy kształtowaniu przestrzeni do życia sprzyjały podejściu „projektowanie dla wszystkich”, tym bardziej, że otoczenie pozbawione barier i przyjazne dla użytkownika ułatwia też rozwijanie potencjału turystycznego.

1.4 EKES domaga się, by Komisja Europejska zapewniła, że środki finansowe dla państw partnerskich regionu Morza Śródziemnego były dostępne także dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego działających na rzecz osób niepełnosprawnych. Chodzi także o to, by środki z programów w ramach europejskiej polityki sąsiedztwa nie były wykorzystywane w sposób powodujący dodatkowe utrudnienia w równym udziale osób niepełnosprawnych w życiu społecznym.

1.5 Mając na uwadze kontekst kulturowy krajów partnerskich regionu Morza Śródziemnego i uznając to, co dzięki modelowi dobroczynności zrobiono dla osób niepełnosprawnych, Komitet apeluje, by wszyscy zaangażowani przyjęli podejście oparte na prawie, tak by społeczeństwo mogło sprostać

odpowiedzialności za dobre warunki życia niepełnosprawnych i ich codzienne funkcjonowanie oraz zapewnić otoczenie i usługi uwzględniające potrzeby wszystkich użytkowników. Takie podejście jest zgodne z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych.

1.6 Państwa regionu Morza Śródziemnego powinny bardziej skoncentrować się na możliwościach kształcenia odpowiednich dla osób niepełnosprawnych, aby w ten sposób tworzyć wysokiej jakości miejsca pracy oraz zapewnić siłę roboczą, która zaspokoi potrzeby rynku. Poza tym państwa te powinny ograniczyć negatywny wpływ migracji ze wsi do miast na sytuację zatrudnienia i ruchy migracyjne.

1.7 W oparciu o dane statystyczne, według których przynajmniej 10 % społeczeństwa stanowią osoby niepełnosprawne, można zakładać, że w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego żyje 25 mln niepełnosprawnych. EKES apeluje do decydentów w regionie Morza Śródziemnego o działania na rzecz równości szans, a także o dalsze postępy, jeśli chodzi o integrowanie osób niepełnosprawnych na rynku pracy.

1.8 Kraje partnerskie regionu Morza Śródziemnego powinny być zaangażowane w jak największą liczbę inicjatyw służących poprawie współpracy pomiędzy państwami po obu stronach Morza Śródziemnego, m.in. w kolejne europejskie lata tematyczne ⁽¹⁾, coroczne mianowanie stolicy kulturalnej Europy oraz w najnowszą inicjatywę – coroczny wybór europejskiej stolicy bez barier ⁽²⁾.

2. Wstęp

2.1 Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny analizował we wcześniejszych opiniach rozwój społeczny w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego.

⁽¹⁾ Rok 2010 ogłoszono Europejskim Rokiem Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym.

⁽²⁾ Dz.U. C 354 z 28.12.2010, s. 8.

2.2 Komitet postanowił sporządzić niniejszą opinię z inicjatywy własnej, aby zwrócić większą uwagę na położenie niepełnosprawnych w regionie Morza Śródziemnego i przyczynić się do poprawy ich sytuacji. Obecnie w dziedzinie społecznej trwa decydująca faza rozwoju, będąca ogromnym wyzwaniem w skali globalnej.

2.3 Zapoczątkowany w 1995 r. proces barceloński nadał nowy impet stosunkom między UE a jej sąsiadami w regionie Morza Śródziemnego⁽³⁾ i zarysował perspektywę utworzenia tam strefy pokoju i rozkwitu gospodarczego. Jednak 15 lat po przyjęciu deklaracji barcelońskiej postępy są raczej nikłe.

2.4 Rozpoczęta w 2008 r. inicjatywa Unii dla Śródziemnomorza to kolejny impuls dla współpracy krajów partnerskich regionu Morza Śródziemnego na rzecz wyważonego rozwoju regionu. W tym kontekście szczególne znaczenie można by nadać postępom w dziedzinie społecznej, do której należy także kwestia poprawy sytuacji niepełnosprawnych.

2.5 Komisja Europejska może w ramach umów o partnerstwie silnie zaakcentować aspekt rozwoju sektora społecznego i jeszcze bardziej uwypuklić pilną potrzebę zwiększenia spójności społecznej.

2.6 W październiku 2002 r. w Libanie ogłoszono arabską dekadę na rzecz osób niepełnosprawnych. Inicjatywa ta zakończy się w 2012 r. W jej inauguracji uczestniczyło 19 państw arabskich i przedstawiciele ponad setki arabskich organizacji społeczeństwa obywatelskiego działających na rzecz osób niepełnosprawnych. Przyjęta z tej okazji deklaracja była zwieńczeniem żmudnego procesu konsultacji ministrów spraw społecznych zaangażowanych krajów.

2.7 Liczne spośród krajów regionu Morza Śródziemnego ratyfikowały konwencję o prawach osób niepełnosprawnych⁽⁴⁾, której celem jest zagwarantowanie praw osobom niepełnosprawnym i poprawa jakości ich życia. Proces ratyfikacji tej konwencji jest w przypadku UE związany z projektem dyrektywy w sprawie zwalczania dyskryminacji, wobec którego EKES zajął już stanowisko. Wprawdzie dyrektywa, mająca przeciwdziałać dyskryminacji w różnych obszarach życia, nie została jeszcze przyjęta, jednak proces ten już trwa i UE robi duże postępy w zakresie ochrony prawnej osób niepełnosprawnych.

⁽³⁾ Obecnie do Unii dla Śródziemnomorza należy 27 państw członkowskich UE i następujące kraje basenu Morza Śródziemnego: Algieria, Maroko, Tunezja, Turcja, Egipt, Izrael, Palestyna, Syria, Liban, Jordania, Chorwacja, Albania, Czarnogóra, Bośnia i Hercegowina, Monako, Mauretania i Libia w charakterze obserwatora.

⁽⁴⁾ <http://www.un.org/disabilities>.

2.8 Współpraca w dziedzinie rozwoju kapitału ludzkiego przynosi już owoce. Wskaźnik rozwoju społecznego wzrósł z 0,694 w 1995 r. do 0,736 w 2007 r.⁽⁵⁾ Jako że obecny kryzys negatywnie odbija się na tym rozwoju, należy szczególnie wysoki priorytet nadać równości szans w rozwoju społecznym i gospodarczym krajów partnerskich regionu Morza Śródziemnego.

2.9 Sytuacja w państwach partnerskich regionu Morza Śródziemnego, jeśli chodzi o prawa i jakość życia niepełnosprawnych, jest zróżnicowana. Celem opinii jest zwrócenie uwagi państw na konieczność poprawy położenia niepełnosprawnych oraz skuteczności organizacji społeczeństwa obywatelskiego działających w tej dziedzinie, jak i większe niż dotąd zaangażowanie przedstawicieli tych organizacji w systematyczną współpracę społeczeństwa obywatelskiego UE i regionu Morza Śródziemnego. Przykłady poszczególnych państw, odniesienia do przeprowadzanych w nich badań oraz zebrane dane świadczą o tym, że poważnie traktują one kwestię integracji osób niepełnosprawnych oraz że podjęły już kroki w kierunku poprawy spójności społecznej.

3. Integracja społeczna i równość szans

3.1 Za procesem barcelońskim (1995 r.) stało pragnienie większego zbliżenia rozwoju społeczno-gospodarczego po obu stronach Morza Śródziemnego. Jednak nie zwracano wówczas uwagi na specyficzne potrzeby różnych grup. Dopiero unijna polityka spójności pokazała, że krzewienie równości szans dla grup wymagających wsparcia oraz poprawa spójności w społeczeństwie przynosi korzyści jego ogółowi.

3.2 Przy tworzeniu obszaru wolnego handlu ważne jest zwłaszcza to, by coraz bardziej przybliżać środowisko i warunki życia osób niepełnosprawnych do realiów panujących w UE. Aby to osiągnąć, trzeba skuteczniej angażować niepełnosprawnych w procesy decyzyjne na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym.

3.3 Oświata nastawiona na integrację, polityka zatrudnienia, wyważony rozwój regionalny oraz udział w procesach decyzyjnych przyczyniają się do zmniejszania ubóstwa, a ponadto podnoszą atrakcyjność krajów partnerskich regionu Morza Śródziemnego jako miejsca do życia i pracy, a tym samym przeciwdziałają emigracji. W końcowym efekcie integracja społeczna poprawia mobilność ludzi. W wielu krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego niepełnosprawnym dzieciom uniemożliwia się niezbędną edukację, przez co – gdy osiągną już wiek aktywności zawodowej – w znacznym stopniu zamyka im się dostęp do rynku pracy oraz do oferowanych przez niego możliwości.

⁽⁵⁾ UNDP.

3.4 W większości szkół w śródziemnomorskich krajach partnerskich brak jest możliwości kształcenia niepełnosprawnych dzieci. Mniej więcej połowa wszystkich niepełnosprawnych dzieci nie mieszka ze swoimi rodzinami, ale w placówkach opiekuńczych. Osoby niepełnosprawne nie mogą korzystać z prawa do uczestnictwa w rynku pracy, mimo że w krajach partnerskich wydano ustawy zobowiązujące do udzielania im wsparcia i gwarantowania możliwości zatrudnienia. Przeprowadzona w 2003 r. analiza libańskiego stowarzyszenia osób niepełnosprawnych LPHU (*Lebanese Physically Handicapped Union*) pokazuje, że instytucje, które dysponują lwią częścią środków publicznych przeznaczonych na pomoc dla niepełnosprawnych, bynajmniej nie zapewniają im tej niezbędnej edukacji, która umożliwiłaby im zaistnienie na rynku pracy.

Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych w regionie eurośródziemnomorskim

3.5 Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych została ratyfikowana przez następujące kraje nienależące do UE, będące członkami Partnerstwa Eurośródziemnomorskiego: Algierię, Bośnię i Hercegowinę, Maroko, Tunezję, Turcję, Egipt, Syrię, Jordanię, Chorwację i Czarnogórę. Do tej pory konwencji nie ratyfikowały: Izrael, Palestyna, Liban, Albania, Mauretania, Monako i Libia ze statusem obserwatora. Także część państw członkowskich UE jeszcze nie ratyfikowała konwencji.

3.6 W artykułach konwencji jest mowa o zagwarantowaniu osobom niepełnosprawnym ochrony przed dyskryminacją w każdej dziedzinie życia – w środowisku pracy oraz w dostępie do środków transportu, obiektów publicznych i przestrzeni mieszkalnej. Wyraźnie podkreślono, że zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich muszą być świadczone odpowiednie usługi oraz zapewniona należyta opieka społeczna.

3.7 W konwencji dużą wagę przywiązano także do dostępności kształcenia, swobody wyboru miejsca zamieszkania, prawa do życia rodzinnego i do udziału w życiu politycznym. W kilku rozdziałach wspomina się także o sytuacji niepełnosprawnych kobiet i dzieci – dwóch grup, które są szczególnie istotne z punktu widzenia poprawy spójności społecznej we współpracy pomiędzy UE a regionem Morza Śródziemnego.

3.8 Do tekstu podstawowego konwencji należy załącznik z niewiążącym jeszcze protokołem. Państwa, które podpisały i ratyfikowały konwencję, zobowiązują się w nim do utworzenia organu monitorującego jej przestrzeganie. Ponadto ratyfikując konwencję, państwa sygnatariusze zobowiązują się do przedłożenia Narodom Zjednoczonym sprawozdania z tego, na ile sytuacja osób niepełnosprawnych w danym kraju odpowiada jej zapisom.

3.9 Ratyfikacja konwencji jest pierwszym krokiem na długiej drodze ku zmianie nastawienia społeczeństwa do ludzi niepełnosprawnych oraz zmianie warunków ich życia i to zarówno w państwach członkowskich UE, jak i w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego. Położenie socjalne i ekonomiczne niektórych grup społecznych, także osób niepełnosprawnych, w krajach na południu basenu Morza Śródziemnego nie odpowiada obecnie zapisom konwencji.

Aspekt równości szans w rozwoju regionalnym

3.10 Współpraca regionalna pomiędzy krajami partnerskimi w regionie Morza Śródziemnego jest bardzo ważna dla poprawy życia codziennego osób niepełnosprawnych. Potrzebna jest o wiele większa niż dotąd skuteczność w zwiększaniu możliwości przemieszczania się, rozpowszechnianiu informacji, zapewnianiu usług świadczonych z myślą o niepełnosprawnych oraz realizowaniu wspólnych projektów. Spójność regionalna wewnątrz danego kraju, przejawiająca się w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich oraz w oferowaniu usług dla osób niepełnosprawnych także poza miastami, zwiększa konkurencyjność krajów partnerskich basenu Morza Śródziemnego.

3.11 Kontakty pomiędzy poszczególnymi krajami tego regionu oraz relacje w ramach Partnerstwa Eurośródziemnomorskiego powinny cechować wzajemne zrozumienie, a więc i tolerancja pomiędzy różnymi grupami społecznymi oraz zwalczanie dyskryminacji.

3.12 O kruchości sytuacji społecznej na obszarach wiejskich w krajach śródziemnomorskich świadczą takie zjawiska jak ubóstwo, bezrobocie, brak infrastruktury, degradacja gleby i stale utrzymująca się migracja do miast. Państwa powinny uczynić wszystko, by zatrzymać te niekorzystne tendencje.

Organizacje społeczeństwa obywatelskiego reprezentujące osoby niepełnosprawne i ich rola społeczna

3.13 W większości państw członkowskich UE istnieją organizacje zrzeszające rozmaite stowarzyszenia osób niepełnosprawnych. Ułatwia to grupom z różnymi rodzajami niepełnosprawności lepsze porozumienie z innymi grupami oraz zgodne reprezentowanie swoich interesów w procesie kształtowania polityki. Dlatego także w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego należy wspierać tworzenie i sprawne funkcjonowanie takich patronackich organizacji osób niepełnosprawnych.

3.14 W Maroku, Jordanii, Tunezji i Egipcie utworzono już takie patronackie organizacje zrzeszające ludzi z różnymi rodzajami niepełnosprawności.

3.15 Organizacja *Handicap International* rozpiła konkurs dla organizacji nienastawionych na zysk, aby włączyć osoby niepełnosprawne w ich działalność.

Tunezja i Jordania zostały włączone w program Narodów Zjednoczonych na rzecz rozwoju (UNDP). W Jordanii utworzono organizację *Al Hussein Society for the Habilitation and Rehabilitation of the Physically Challenged*, zrzeszającą osoby niepełnosprawne fizycznie, która będzie partnerem w programie UNDP. Celem jest umożliwienie osobom niepełnosprawnym fizycznie korzystania z technologii informatycznych poprzez udostępnienie im pomieszczeń z komputerami wyposażonymi w specjalne oprogramowanie, m.in. graficzne, oraz szkolenia z obsługi komputera.

3.16 Międzynarodowa organizacja zrzeszająca osoby niepełnosprawne DPI (*Disabled Peoples International*) potwierdza na swej stronie internetowej, że w jej ramach powołano szósty dział obejmujący kraje arabskie. Według informacji DPI już 10 państw wyraziło chęć przystąpienia, zaś związane z tym prace przygotowawcze mają być sfinalizowane w ciągu 2–3 miesięcy.

4. Podniesienie jakości życia osób niepełnosprawnych poprzez powiązanie działania dobroczynnego z podejściem opartym na przepisach prawa

4.1 Ze względów kulturowych w basenie Morza Śródziemnego wiara silnie oddziałuje na stosunek do osób niepełnosprawnych i warunkuje ich rolę w społeczeństwie. Różnorodne panujące przekonania na temat przyczyn niepełnosprawności należy zastąpić rzetelną wiedzą naukową, co przysłużyłoby się takiemu podejściu do problematyki niepełnosprawnych, które opiera się na prawie. W krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego stosunek społeczeństwa do osób z wrodzoną bądź nabytą niepełnosprawnością jest zwykle różny, przy czym najtrudniej jest osobom dotkniętym niepełnosprawnością wrodzoną i widoczną na pierwszy rzut oka. Dlatego tak istotne jest informowanie o różnych rodzajach niepełnosprawności oraz podkreślanie umiejętności i zdolności osób niepełnosprawnych.

4.2 Przykładowo w Maroku niepełnosprawnością i jej niekorzystną percepcją dotknięte jest ok. 25 % rodzin. Widoczna niepełnosprawność znacznie utrudnia dostęp do usług. Znacząca pozycja, jaką w Maroku cieszą się religia i rodzina, sprawia, że w społeczeństwie rozpowszechniona jest mentalność oparta na dobroczynności. Jednak szlachetny nakaz wspierania potrzebujących nie wystarczy, by zagwarantować, że osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności lub cierpiące na chroniczne choroby poradzą sobie w życiu.

4.3 Oprócz poprawy jakości życia osób niepełnosprawnych poprzez działania dobroczynne, warto też zadbać o nieustanne podnoszenie poziomu oferowanych im usług i środowiska ich

życia. Stowarzyszenia niepełnosprawnych oraz inne zaangażowane organizacje społeczeństwa obywatelskiego – przy jednoczesnym wsparciu ogółu – mogłyby z powodzeniem uzupełniać dobroczynność modelem opartym na przepisach prawa. Ludzie niepełnosprawni muszą uczestniczyć w procesach decyzyjnych dotyczących kształtowania systemów socjalnych. Jako przykład można wymienić Maroko, w którym wyraźna jest tendencja zastępowania modelu opartego na dobroczynności podejściem bardziej skoncentrowanym na prawie.

4.4 Projekty realizowane tam przez *Handicap International* (HI), gdzie państwo bądź władze miejscowe przyjęły takie podejście, można uznać za właściwy wzór dla krajów partnerskich regionu Morza Śródziemnego. *Handicap International* jest organizacją pozarządową, działającą w Maroku od 1993 r. Przeprowadzona w 2004 r. przy finansowym wsparciu ministerstwa spraw społecznych ankieta na temat sytuacji osób niepełnosprawnych, w tym i niepełnosprawnych dzieci i ich rodzin, wykazała, że 70 % badanych nie ma dostępu do edukacji i jedynie 30 % niepełnosprawnych dzieci korzysta z nauki szkolnej. Okazało się, że zasadniczym problemem jest brak usług społecznych i specjalistów oraz fakt, iż wykluczenie z edukacji szkolnej w połowie przypadków negatywnie wpływa na nastawienie społeczeństwa wobec niepełnosprawnych dzieci. Jako wnioski z ankiety sformułowano następujące zalecenia:

- społeczeństwo jako całość musi zmienić swoją postawę wobec niepełnosprawnych;
- na okres 2006–2011 opracowano państwową strategię obejmującą Maroko i Tunezję, której celem jest poszerzenie w tym regionie spektrum usług dostępnych dla osób niepełnosprawnych poprzez zbudowanie sieci lokalnych ośrodków;
- centralnym punktem strategii było przeszkolenie personelu świadczącego usługi (np. utworzenie sieci fizjoterapeutów we współpracy z ministerstwem zdrowia);
- wszystkie lokalne grupy interesów powinny być zaangażowane w funkcjonowanie sieci na rzecz osób niepełnosprawnych;
- poza zorganizowaniem działań na rzecz medycznej rehabilitacji należy bardziej krzewić szerzenie odpowiedniej wiedzy w środowisku lokalnej społeczności (*community-based*).

4.5 Szczególną uwagę należy zwrócić na sytuację niepełnosprawnych dzieci oraz rodzin osób niepełnosprawnych w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego. Osoby niepełnosprawne oraz rodziny opiekujące się takimi osobami, w tym niepełnosprawnymi dziećmi, powinny mieć możliwość współdecydowania w sprawie niezbędnych nowych usług oraz współdziałania przy udostępnianiu odpowiedniej rehabilitacji i innych świadczeń. W obowiązującym systemie opieki społecznej i rehabilitacji rodzina jest partnerem zarówno dla lokalnej administracji, jak i dla przedstawicieli instytucji krajowych oraz dla świadczeniodawców. To rodzina sugeruje świadczenia, uczestniczy w tworzeniu oferty usług i jest cennym doradcą we wszystkich kwestiach związanych z niepełnosprawnością. Przy braku rozwiniętej sieci usług możliwe jest zastosowanie wspomnianego modelu rehabilitacji w środowisku lokalnym (*community-based rehabilitation, CBR*) i zaangażowanie w nią nieformalnych grup wsparcia dla osób niepełnosprawnych oraz powołanych w tym celu stowarzyszeń (osób prawnych) nienastawionych na zysk.

Rozwój społeczny i ekonomiczny oraz działania na rzecz poprawy warunków życia osób niepełnosprawnych

4.6 Tylko przy stałym i regularnym wsparciu osoby niepełnosprawne są w stanie radzić sobie w życiu codziennym i egzekwować swoje prawa. Biorąc pod uwagę fakt, że wskutek różnic w rozwoju społecznym i ekonomicznym poszczególnych krajów regionu Morza Śródziemnego oraz aktualnego kryzysu możliwości rozwoju usług są ograniczone, do poszukiwania rozwiązań trzeba zaangażować także same osoby niepełnosprawne.

4.7 Włączenie społeczne najlepiej udaje się wówczas, gdy wiąże się ze staraniem o stworzenie możliwości zatrudnienia. Trzeba przy tym brać pod uwagę zarówno szanse zatrudnienia na pierwszym, otwartym rynku pracy, jak świadczenie pracy chronionej i objętej określonym wsparciem. Poprzez środki ustawodawcze oraz zastosowanie sprawdzonych rozwiązań UE podjęła już kroki w kierunku poprawy sytuacji niepełnosprawnych na rynku pracy. Z okazji Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych 2003 stowarzyszenia partnerów społecznych w UE na nowo potwierdziły swoją wspólną deklarację dotyczącą wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Myślą przewodnią tej deklaracji jest zaakcentowanie nie tyle niepełnosprawności, co potencjału osób niepełnosprawnych. Może to posłużyć za inspirację dla krajów partnerskich z regionu Morza Śródziemnego do podjęcia działań koniecznych dla propagowania zatrudniania niepełnosprawnych, zwłaszcza przez podmioty gospodarki społecznej.

4.8 Integracja na rynku pracy w tych krajach partnerskich może przebiegać także w oparciu o zawarte w 1993 r. porozumienie państw arabskich dotyczące wspierania zatrudnienia i rehabilitacji osób niepełnosprawnych. W porozumieniu podkreślono konieczność usunięcia barier w środowisku pracy i umożliwienia osobom niepełnosprawnym odpowiedniego korzystania z publicznych środków transportu. Ponadto zasu-

gerowano wprowadzenie również w odniesieniu do osób niepełnosprawnych docelowej stopy zatrudnienia. Rozwiązanie to jest rozpowszechnione w części państw członkowskich UE i ma poprawić sytuację niepełnosprawnych na rynku pracy.

4.9 Ludzie niepełnosprawni chcą mieć swój wkład w rozwój społeczeństwa, jednak najpierw trzeba im ku temu zapewnić sprzyjające warunki i opartą na przepisach prawa, pełną integrację społeczną. Ważne jest także wspieranie działalności stowarzyszeń osób niepełnosprawnych. Państwo powinno programowo troszczyć się o obywateli, także tych niepełnosprawnych, ponieważ stanowią oni najsłabsze ogniwo w strukturze społecznej.

4.10 Z reguły to kobiety aktywnie dążą do poprawy jakości życia osób niepełnosprawnych – prywatnie, troszcząc się o niepełnosprawnych krewnych, albo działając w ramach inicjatyw społecznych. Rola kobiet i wykonywana przez nie praca zasługuje na uznanie. Przy tym nie wolno jednak całego ciężaru realizacji działań społecznych składać wyłącznie na barki rodzin. W krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego w rodzinach niepełnosprawnych dzieci to na kobietach, czyli na matkach tych dzieci, najczęściej spoczywa największy ciężar opieki. Sytuację tę wzmacniają dodatkowo przekonania religijne i specyfika kulturowa.

Ogólne położenie kobiet i dzieci oraz mniejszości w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego zostało przedstawione w raporcie z 2002 r. o rozwoju społecznym w świecie arabskim (*Arab Human Development Report*). Wynika z niego, że w 2000 r. ok. 53 % kobiet było analfabetkami. Według przewidywań w 2015 r. wskaźnik ten będzie wynosił jeszcze ok. 37 %.

4.11 Jako pozytywny przykład działań w tym regionie można wymienić projekty *Handicap International* (HI) realizowane w Tunezji w celu rozwijania bezpieczeństwa społecznego i solidarności, w których w ramach sieci uczestniczyli zarówno specjaliści, jak również sami zainteresowani, czyli osoby niepełnosprawne i ich rodziny. W latach 1998–2002 przeprowadzono projekt na rzecz zapobiegania niepełnosprawności wśród dzieci, mający na celu poprawę jakości usług dla niepełnosprawnych dzieci poprzez szkolenia dla specjalistów w dziedzinie rehabilitacji oraz poprzez wyposażenie specjalnych ośrodków w niezbędny sprzęt. W okresie 1998–2003 w ramach odrębnego projektu utworzono dwie kliniki rehabilitacji, wybudowano ośrodek rehabilitacji i warsztat pomocy technicznej oraz utworzono dwa mobilne warsztaty naprawcze. Celem projektu *Handicap International* na rzecz promowania samostanowienia osób niepełnosprawnych w krajach Maghrebu, prowadzonego w latach 2004–2006 w Maroku, Algierii i Tunezji, było zachęcenie do podejmowania lokalnych inicjatyw nastawionych na wspieranie społecznej integracji niepełnosprawnych i na zwiększenie ich poczucia godności i pewności siebie. W projekcie tym uczestniczyło także tunezyjskie ministerstwo spraw społecznych i liczne stowarzyszenia niepełnosprawnych.

4.12 Wymownym przykładem projektu zrealizowanego przez UE w kraju partnerskim regionu Morza Śródziemnego z myślą o zmianie podejścia do osób niepełnosprawnych jest program EuroMed na rzecz młodzieży (*EuroMed Youth Programme*), jeden z filarów prowadzonej przez Komisję Europejską pracy z młodzieżą w krajach Trzeciego Świata. Chodzi przy tym o jeden z regionalnych programów trzeciego rozdziału procesu barcelońskiego, nastawionego na rozwój kształcenia nieformalnego i dialogu ponadkulturowego w 27 krajach partnerskich EuroMedu. Wkrótce liczba uczestniczących krajów zwiększy się do 37. Program EuroMed na rzecz młodzieży jest konkretną inicjatywą w ramach Partnerstwa Eurośródziemnomorskiego. Środki dostępne w ramach tej inicjatywy mogą być wykorzystane, aby poprawić wzajemne zrozumienie wśród młodych ludzi w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego, nadać dynamikę demokratyzacji społeczeństwa obywatelskiego, zwiększyć odwagę cywilną młodych ludzi, zwłaszcza kobiet, zapewnić lepszy odbiór postulatów organizacji młodzieżowych oraz pobudzić wymianę informacji i doświadczeń pomiędzy tymi organizacjami. Już nawet takie działania mogą doprowadzić do zmiany postaw wobec ludzi niepełnosprawnych i chronicznie chorych. Program ten zapoczątkowano w 1999 r. i stanowi on przedłużenie programu Komisji Europejskiej na rzecz młodzieży w tym regionie.

5. „Projektowanie dla wszystkich”, czyli zapewnienie otoczenia bez barier w regionie Morza Śródziemnego

5.1 Struktura budynków i transport w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego wciąż jeszcze nie są przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Nie wolno zapominać, że otoczenie bez barier i przyjazne dla użytkowników służy nie tylko osobom niepełnosprawnym, ale także innym grupom społecznym, np. rodzinom z dziećmi, osobom starszym czy też osobom po urazie, o ograniczonej czasowo mobilności.

5.2 „Projektowanie dla wszystkich” oznacza nadawanie produktom i środowisku życia takiej formy, która umożliwi wszystkim ludziom możliwie nieograniczone użytkowanie, bez konieczności dostosowania albo wprowadzania specjalnych rozwiązań. Projektowanie uniwersalne osiąga swój cel, gdy łączy się z innymi celami społecznymi i stanowi część kompleksowego podejścia.

5.3 Oto podstawowe zasady koncepcji „projektowanie dla wszystkich”, niezbędne przy kształtowaniu naszego otoczenia:

- równa dostępność dla różnych grup społecznych;
- w koncepcji „projektowanie dla wszystkich” zasadnicze znaczenie ma kwestia praw człowieka;
- łatwa obsługa i elastyczne możliwości użytkowania – zmiany są proste do przeprowadzenia;

- prostota i intuicyjność – uwzględnia się logikę użytkownika;
- informacja przystępna dla użytkownika;
- odporność tak zaprojektowanego otoczenia na zniszczenie i zużycie;
- otoczenie i jego obiekty nie wymagają użycia znacznej siły fizycznej;
- przestrzenność i dostosowanie środowiska do potrzeb osób korzystających z różnych pomocy.

5.4 Poza fizycznym ukształtowaniem otoczenia ważne jest także nastawienie ludzi. Bezpieczeństwo transportu w mieście w dużej mierze zależy od wzajemnej uważności uczestników ruchu wobec siebie. Dlatego tak istotną rolę w tworzeniu środowiska bez barier i przyjaznego użytkownikom odgrywają społeczne kampanie informacyjne.

5.5 W niektórych krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego (m.in. w Jordanii, Maroku i Tunezji) wydano już przepisy dotyczące dostępności przestrzeni publicznej. W Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych wyraźnie stwierdzono, że lekceważenie zasady usuwania barier jest aktem dyskryminacji wobec osób niepełnosprawnych. Absolutnym priorytetem jest nieutrudniony dostęp do pracy i bezpieczeństwo w miejscu pracy.

5.6 Jeśli chodzi o transport publiczny, osobom niepełnosprawnym łatwiej jest tam, gdzie wspiera się i modernizuje kolej. Przykładowo w Maroku transport kolejowy jest dobrze rozwinięty i osoby niepełnosprawne mogą podróżować pociągiem, o ile na dworcach i peronach umożliwiono im dostęp.

5.7 Należy podkreślić dobre przykłady projektów na rzecz otoczenia bez barier i innych projektów w ramach inicjatywy „projektowanie dla wszystkich”, realizowanego w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego.

5.8 Przykładowo w Jordanii podjęto kroki, aby przepisy prawne gwarantujące niepełnosprawnym dostęp do przestrzeni publicznej były przestrzegane także w życiu codziennym. W tym celu administracja miasta Amman we współpracy z Radą Niepełnosprawnych przeprowadziła dwudniowe wysłuchanie. Podobne inicjatywy byłyby bardzo przydatne także w innych krajach tego regionu.

Środowisko bez barier motorem branży turystycznej

5.9 Każdego roku ponad 40 mln turystów odwiedza kraje partnerskie regionu Morza Śródziemnego. Środowisko bez barier i stosowanie zasad koncepcji „projektowanie dla wszystkich” odgrywają w przemyśle turystycznym istotną rolę. Wygoda i dostępność to dla podróżujących ważne czynniki, wpływające na wybór miejsca wypoczynku. Dlatego decydują się oni chętniej na te regiony, w których podjęto już starania na rzecz usuwania barier.

5.10 Realizując wspólne projekty, szczególnie wszystkie projekty finansowane przez UE, należy przestrzegać zasad koncepcji „projektowanie dla wszystkich”. Ważne jest ponadto propagowanie transportu bez barier. <http://www.euromedtransport.org>

5.11 Raport Rady Europy na temat pełnej integracji przez zastosowanie zasad projektowania uniwersalnego zawiera szereg dobrych przykładów, w jaki sposób korzyści dostępnego dla wszystkich środowiska można przełożyć na integrację osób niepełnosprawnych. Partnerzy UE w regionie Morza Śródziemnego mogliby skorzystać z tych dobrych wzorców.

5.12 Fakt, że środowisko bez barier, ukształtowane według zasad koncepcji „projektowanie dla wszystkich” pozytywnie oddziałuje na rozwój gospodarczy społeczeństwa, jest ważnym argumentem, mogącym skłonić decydentów do działań na rzecz tworzenia środowiska przyjaznego dla każdego, także dla osób niepełnosprawnych.

5.13 Realizując koncepcję „projektowanie dla wszystkich”, trzeba pamiętać o licznych przeszkodach napotykanym przez osoby z upośledzeniami słuchu i wzroku. Tego typu utrudnienia należy usunąć, aby we wszystkich obszarach życia każdemu zapewnić równe prawa, jeśli chodzi o dostęp do towarów i usług.

6. Intensyfikacja współpracy w dziedzinie osób niepełnosprawnych pomiędzy UE a krajami partnerskimi regionu Morza Śródziemnego

6.1 We wszystkich krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego działają przedstawicielstwa UE. To ułatwia zapoznanie się z tą problematyką i związaną z nią polityką unijną. Przedstawicielstwa powinny świecić dobrym przykładem i otworzyć się na organizacje niepełnosprawnych. Ponadto należy zwracać uwagę na to, by budynki przedstawicielstw UE, przeznaczone do publicznego użytku, odpowiadały wymogom koncepcji „projektowanie dla wszystkich”.

6.2 Od przyjęcia w 1999 r. traktatu amsterdamskiego zwalczanie dyskryminacji osób niepełnosprawnych należy do zagadnień ważnych dla UE. Obecnie toczą się dyskusje na temat dyrektywy dotyczącej zwalczania dyskryminacji. EKES opracował opinię w tej sprawie⁽⁶⁾. Rok 2010 ogłoszono Europejskim Rokiem Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym. Szczególnie w kontekście sytuacji społecznej panującej w krajach regionu Morza Śródziemnego trzeba to wykorzystać jako okazję do zacieśnienia współpracy z tymi państwami. Społeczeństwo obywatelskie i rządy krajów partnerskich regionu Morza Śródziemnego można bardziej zaangażować w działania podejmowane w ramach europejskich lat tematycznych.

6.3 Europejskie lata tematyczne i inne inicjatywy służące zaznajomieniu opinii publicznej z priorytetami UE mogą być wykorzystywane w kampaniach informacyjnych tych organizacji społeczeństwa obywatelskiego w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego, które zajmują się problematyką socjalną, prawami człowieka oraz zwalczaniem dyskryminacji. Informowanie opinii publicznej jest niezwykle ważne, aby dokonać zmiany w postawie społeczeństwa oraz poprawić jakość życia ludzi niepełnosprawnych i innych grup społecznych znajdujących się w gorszym położeniu.

6.4 W każdym razie najnowszą propozycję, aby na wzór europejskiej stolicy kultury przyznawać także tytuł europejskiej stolicy bez barier, trzeba koniecznie powiązać z procesem eurośródmorskim, dzięki czemu także miasta krajów partnerskich będą mogły ubiegać się o ten tytuł.

6.5 Ponadto EKES jest zdania, że inwestycje w badania i rozwój sprzyjają wynalezieniu nowych pomocy technicznych oraz produktów i usług opartych na technologiach informacyjno-komunikacyjnych, a więc przyczyniają się do poprawy jakości życia niepełnosprawnych, obniżenia kosztów opieki zdrowotnej i społecznej, ułatwienia dostępu do rynku pracy i tworzenia nowych miejsc pracy.

6.6 Wspieranie współpracy pomiędzy Europejskim Forum Osób Niepełnosprawnych (EDF) a organizacjami niepełnosprawnych w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego, a także nawiązanie bezpośrednich kontaktów pomiędzy takimi organizacjami w państwach członkowskich UE i w krajach partnerskich, korzystnie wpłynęłoby na utworzenie organizacji patronackich osób niepełnosprawnych w tych krajach, gdzie takie zrzeszenia jeszcze nie powstały.

⁽⁶⁾ Dz.U. C 182 z 4.8.2009, s. 19.

6.7 Europejskie Forum Osób Niepełnosprawnych współpracuje z Arabską Organizacją Niepełnosprawnych, założoną w 1989 r. w Kairze jako niezależna patronacka organizacja zrzeszająca organizacje społeczeństwa obywatelskiego reprezentująca interesy niepełnosprawnych z kilku krajów. Naser Al-Mahmood, przewodniczący Arabskiej Organizacji

Niepełnosprawnych, uczestniczył w 2010 r. jako szef delegacji w zgromadzeniu generalnym Europejskiego Forum Osób Niepełnosprawnych w Madrycie. Ta współpraca jest niezwykle istotna dla poprawy sytuacji ludzi niepełnosprawnych w krajach partnerskich regionu Morza Śródziemnego.

Bruksela, 16 września 2010 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Mario SEPI
